

och den omgivande miljön, men knappast mer än så. Mot denna utgångspunkt uppvisar Dauns argumentation en inre motsägelse eftersom han dels starkt betonar och applicerar ett neo-darwinistiskt synsätt à la Richard Dawkins, dels verkar luta åt en mer holistisk ”ingoldsk” position i flera av sina resonemang. Enligt mig företräder dessa bägge perspektiv två i många stycken diametralt motsatta uppfattningar om biologisk och kulturell evolution, och Daun tycks åberopa dem bägge. Denna otydlighet skänker en tydlig brist åt hans argumentation även om boken tveklöst har en förtjänst som ett försök från en svensk kulturvetare att överbrygga disciplinära och vetenskapliga gränser. En föresats jag anser som både mycket aktningvärd och initiativrik. Dock föreslår jag att de läsare som vill gå djupare in på de evolutionsteoretiska frågeställningarna också konsulterar Richard Dawkins och Tim Ingolds skrifter eftersom Åke Daun med sin argumentation inte helt förmår att övertyga mig om förhållandet mellan arv och miljö.

Niclas Hagen, Lund

Eddy Nehls: *Kung alkohol och andra drogaktörer*. Bokförlaget Daidalos, Göteborg 2009. 239 s. ISBN 978-91-7173-286-6.

Eddy Nehls bok *Kung alkohol och andra drogaktörer* är i första hand inte en bok om alkohol och dess effekter, istället är hans syfte att lansera andra perspektiv på alkohol än den vi vanligen möter. Nehls tar i inledningen upp att bruket av alkohol är ett problem för många människor, inte enbart för missbrukaren utan också för personerna i dennes omgivning. För att få till stånd en förändring i människors syn på alkohol och alkoholbruket i sig måste vi se till en helhet och inte enbart fokusera den enskilde brukaren. I studien har fokus ”förflyttats från vad alkohol och droger är till att analysera alkoholen, drogerna och alla aktörer som kan kopplas till dessa, som ett slags verb, dvs. något som görs eller blir till inom ramen för specifika sammanhang” (s. 8). Den teori han i första hand lutar sig mot är ANT (actor-network-theory) utifrån Bruno Latours skrifter. Nehls har som ambition att visa hur ANT kan tillämpas i studier om alkohol och även andra droger. I bokens andra hälft introduceras också Gilles Deleuzes och Felix Guattaris arbeten för läsaren.

Boken är indelad i åtta kapitel. I det inledande kapitlet presenteras läsaren för bokens genomgående syn på kunskap. Här pekar Nehls på det problematiska i att

sätta sin tilltro till enskilda experters genialitet. Istället hävdar han, att för att förstå kunskapsprocessen måste vi också se till det sammanhang den vuxit fram i, samt framhåller vikten av att förstå kunskap som något som skapas genom kollektiva förhandlingar. Analogt med detta kan man se hans bok inte som en sanning eller faktaredovisning, utan som en del i ett samtal där också läsaren är delaktig i skapandet av den kunskap som kommer ut av boken.

De följande fyra kapitlen ägnas till stor del åt att presentera Bruno Latour och ANT samt till att ge exempel på hur ANT kan tillämpas i studiet av alkohol och andra droger. Här definieras begreppen aktör, nätverk och förbindelser, som tillhör de fundamentala begreppen inom ANT. Inspirerad av Latour presenterar Nehls ett breddat aktörsbegrepp som inrymmer både mänskliga och icke-mänskliga aktörer. Aktör är helt enkelt någon eller något som gör en skillnad i situationen. Exempel på aktörer som Nehls tar upp är producenter, massmedier, ”njutningslobbyister”, artefakter kopplade till alkohol (snapsglas, vinglas osv.), lagstiftning, traditioner och olika teknologier. Han menar att ”tillsammans skapar dessa mänskliga och icke-mänskliga aktörer Sveriges rådande alkoholkultur i en icke-linjär process av blivande” (s. 82). Dessa aktörer bildar tillsammans alkoholens nätverk. Viktigt i sammanhanget är att detta nätverk inte för alltid är fastslaget, utan ständigt blir till i interaktionen mellan olika aktörer. Slutligen definierar Nehls, i enlighet med Latour, förbindelser som det som håller samman helheten och nätverken. Detta ska uttydas som att det inte är nätverken som håller ihop aktörerna, istället är det förbindelserna mellan aktörerna som håller ihop nätverken. Ytterligare ett begrepp som återkommer i texten är agens. Här menar Nehls att agens är något som uppstår inom ett sammanhang, och att det inte är något som enskilda aktörer äger. Därför är det också ovidkommande att enbart fokusera på en aktör eller del i alkoholens nätverk. För att förstå konsekvenserna måste vi se till den helhet de befinner sig i.

Författaren ger en mängd empiriska exempel på hur alkohol ständigt finns runt omkring oss i vår vardag. I mataffären möter vi tidningar med reklam för alkohol, i filmer vi tittar på finns alkohol ofta med som en självklar ingrediens, vid de flesta av årets högtider ingår alkohol som en viktig del. Exempelen presenteras mer eller mindre fylligt i texten. Filmen *Sideways* är det exempel vi får följa mest ingående i boken. Filmen handlar om två manliga vänner som beger sig ut på en resa som påverkar dem som människor. Alkohol är ett

viktigt inslag i filmen då resan går genom Santa Barbara Wine district och mycket av handlingen upptas av diskussioner om vin och intagande av vin. En av filmens huvudkaraktärer är vinkännare och kommenterar olika viner på ett uttrycksfullt sätt. Med Nehls hjälp får vi följa aktören alkohol genom handlingen i filmen. Nehls klarlägger också hur filmen gett effekter även utanför biosalongerna. Han visar hur filmen påverkat försäljningen av viner framställda av druvan pinot som i filmen framhålls som den bästa druvan. Han ger exempel på hur Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet kommenterar filmen, bl.a. genom att skriva om hur vinturismen i Santa Barbara Wine district ökat med 30 % i filmens spår. Nehls utvecklar resonemanget ytterligare och ger här ett tydligt exempel på förbindelser mellan olika aktörer, såväl bakom kameran som framför den och i det omgivande samhället.

En svaghet i kapitlen, menar jag, är att emellanåt blir fokuseringen på alkoholen (eller rättare: alkoholhaltiga drycker) så stor att de andra aktörerna i nätverket försvinner, och istället blir alkoholen i stort sett ensam aktör i sammanhanget. Ett exempel på detta är när Nehls, då han skriver om alkoholens roll i olika ritualer (t.ex. tolvslaget på nyårsafton), uttrycker det som att: "Här har alkoholen verkligen lyckats med konststycket att göra sig själv till ett fullkomligt naturligt inslag" (s. 92). Endast den enskilda aktören alkohol tilldelas här en intention, och det är också alkoholen som gör någonting. Ett synsätt som torde rimma illa med ANT. Ett annat exempel är när han beskriver en annons i en tidning med reklam för massagebadkar. Annonsern består av en bild föreställande en skinnfäll framför en flammande brasa, på skinnfällens står en champagneflaska och tre halvfulla glas. På bilden finns också producentens logga samt texten "Atlantic. Ett lite rymligare massagebadkar". Utifrån detta drar Nehls slutsatsen att "badkaret säljs med andra ord uteslutande med hjälp av aktören alkohol" (s. 92). Så mycket mer intressant det hade varit om han hade använt annonsen till att synliggöra hur ett nätverk kan se ut och fungera, och om han försökt sig på att definiera aktörerna i annonsen och påvisat förbindelserna dem emellan istället för att ensidigt lägga fokus på alkoholen. För visst finns det väl fler aktörer i annonsen än alkoholen? De mest uppenbara är naturligtvis tingen på bilden: brasan, skinnfällerna, champagneflaskan och de halvfulla glaserna. Men utöver detta så är det inte vilken alkohol som helst i flaskan, det är champagne. Vet Nehls att det är champagne på grund av att det står på etiketten, eller på grund av flaskans form? Är typen av

alkohol (champagne) och flaskan också aktörer? Företaget/personerna som framställt annonsen; tidningen där annonsen finns i företaget som distribuerar tidningen till dess prenumeranter borde också kunna betraktas som aktörer i sammanhanget. Helsidesannonser kostar en hel del pengar, går det att säga att pengar, eller ekonomi, också är aktörer? Brasa, skinnfäll, champagne kan leda tankarna till sexualitet, något som också kan vara en aktör vid försäljningen av ett massagebadkar som på ett njutningsfullt sätt berör den nakna kroppen. Det finns säkert ännu fler aktörer i sammanhanget, och för mig framstår det som smått obegripligt att Nehls kan komma till slutsatsen att det endast är aktören alkohol som är inblandad i försäljningen av badkaren.

På liknande sätt hamnar andra aktörer ofta i bakgrunden av aktören alkohol. (Redan i titeln på boken – *Kung alkohol och andra drogaktörer* – framkommer att det är alkoholen som är den viktigaste aktören i sammanhanget.) Det är synd, då detta faktiskt mer separerar alkoholen från nätverket än lyfter fram nätverkets roll i aktörskapet. Jag vill inte vara petig, men jag tror på samma sätt som Nehls att det är viktigt att förstå alkoholens position i samhället utifrån en form av helhetsperspektiv. Men att lyfta fram alkoholens betydelse som enskild aktör snarare motverkar detta än öppnar för ett vidare perspektiv på fenomenet.

Bokens avslutande tre kapitel är mer abstrakta, och tar sin utgångspunkt ur Gilles Deleuzes och Felix Guattaris arbeten. Nehls menar själv att kapitel 6 är "bokens nav och mest centrala del. Här fördjupas studiens perspektiv på och förståelse av alkohol och droger" (s. 17). Som läsare tar jag mig friheten att uppfatta en annan betydelse i kapitlet. Jag ser det snarare som en övergång mellan bokens första del (kap. 1–5) och andra del (kap. 6–8). I och med kapitel fem avslutas bokens "ANT-del", och istället vidtar mer abstrakta diskussioner, och här måste jag tillstå att jag har svårt att se kopplingen till bokens inledande kapitel. Det kan bero på att jag har svårt att ta till mig kapitlen eller det kan bero på att Nehls här mer vill presentera Deleuzes och Guattaris tankar och idéer än att sätta in dem i den kontext som tidigare har diskuterats. Istället leder diskussionerna vidare till hur ytterligare andra teoretiker och forskare uppfattar olika företeelser som tas upp. Rosi Braidotti, Manuel DeLanda, Gregory Flaxman, Patricia Pisters, Marshall McLuhan, Jacob Wenzer, Mats Jönsson, Harry Shapiro, Anders Johansson, Claire Colebrook, Friedrich Kittler, Slavoj Žižek, Sven-Eric Liedman, Karen Barad, Antonio Negris och Ken Wilber är bara några av de referenser

som läsaren matas med. Även i sista kapitlet, som i inledningen beskrivs som en ”framåtblickande och i viss mån sammanfattande och samtalspräglad uppsummering av studien” (s. 17), introduceras läsaren i nya teorier och tanketrådar.

I det avslutande kapitlet – med rubriken ”En annan alkohol- och drogpolicy är möjlig” – vill Nehls knyta ihop säcken. Han framhåller här vikten av att inte begränsa undersökningar om bruket av alkohol till att enbart fokusera missbrukare. Genom att göra en sådan fokusering har man redan bestämt var problemet ligger menar han. Istället bör man mer koncentrera sig på i vilka sammanhang droger omtalas och befinner sig i vår omgivning. I boken har författaren bl.a. lyft fram reklam, filmer, traditioner, rockbiografier och den mängd av experter som i olika media vill lära ”oss” att dricka på rätt sätt (t.ex. genom vinrecensioner i olika medier). Nehls menar att missbruket av droger måste förstås i belysning av det intresse för alkohol som finns i samhället som helhet, och att vi möter alkohol i olika former lite överallt i vår omgivning. Det är genom att se var och hur alkoholen befinner sig i samhället som vi också kan se och förstå problemen kring missbruket av alkohol.

I slutkapitlet presenterar Nehls också målet med sin bok. Han intar en tydlig politisk ståndpunkt när han skriver att han genom boken vill ”konstruera verktyg samt öppna upp utrymmen för en sådan förutsättningslös debatt som krävs för att kunna utforma en nationell (och internationell) drogpolicy och individuella drogpraktiker” (s. 199). Detta måste ses som en tämligen hög ambitionsnivå, som jag dock inte är helt övertygad om att han lever upp till. Nehls lyfter upp ett viktigt ämne på agendan, han argumenterar för vikten av att inta ett helhetsperspektiv på alkohol och alkoholens konsekvenser i samhället. Detta är lovvärt. Och boken väcker absolut tankar och nya förståelser hos läsaren. Men jag önskar att han tagit tag mer i nätverken och den kraft som finns i dem; som det är nu förblir nätverken ganska anonyma och otydliga. Som läsare kan man fortfarande efter att man läst boken känna sig osäker på vad ANT egentligen tillför i sammanhanget. Boken hade också, menar jag, tjänat på att sällas något, det hade inte behövt vara så många exempel på olika nätverk och aktörer. Exempel som ofta lämnas löst hängande i luften med någon form av kommentar om att det finns många liknande prov på alkoholens förmåga till agens. Färre exempel och mer djuplodning hade enligt min mening varit att föredra.

En annan svaghet som jag ser det är bokens indelning i två delar, med en del som fokuserar ANT i Bruno Latours

anda och en del där Gilles Deleuzes och Felix Guattaris abstrakta resonemang utgör utgångspunkten. Eddy Nehls tackar i förordet till boken dels ANT-seminariet vid etnologiska institutionen vid Göteborgs universitet, dels Deleuze-seminariet vid samma universitet, vilka han menar har bidragit till boken genom stimulerande samtal. Kanske hade boken vunnit på att hålla sig inom ramarna för det ena av dessa seminarier istället för att försöka få med båda två. Som det nu är känns ANT lite oavslutat och presentationen av Deleuzes & Guattaris tankar kunde vinna på att utvecklas något mer.

Jag vill så här i slutet också återkomma till läsarens delaktighet i den kunskap som produceras ur texten. Inspirerad av Johan Asplund, och även Deleuze, menar Nehls att han med sin text vill provocera läsaren till att tänka själv och använda sin egen fantasi i förståelsen av de skrivna orden – ”och det kan man göra i trygg förvisning om att det inte finns någon absolut sann och riktig innebörd, bara olika sätt att använda tankarna” (s. 200). På så sätt, uppfattar jag det som, har läsaren ett ansvar för sin tolkning av texten. Detta är något jag kan hålla med om. Men resonemanget kan också lätt leda till att frånta författaren dennes ansvar för texten, vilket är olyckligt. Även om läsaren gör sin tolkning av texten, är det ändå författaren som ger läsaren ett underlag till dennes tolkningar. Å ena sidan ser jag det som ett positivt drag att inte använda sig av pekpinna och tala om för läsaren att ”så här är det, punkt slut”. Å andra sidan kan man som läsare behöva lite hjälp eller guidning från författaren för att kunna ta till sig själva grundtanken i en text. Detta är en balansakt som inte alltid är helt lätt att klara av. Jag önskar att Eddy Nehls hade gett lite mer stöd och hjälp till läsaren än vad han gör i sin bok, och på ett tydligare sätt använt sig av de empiriska exempel han har i boken för att exempelvis tydliggöra nätverkens utformning och agens.

Eva M. Karlsson, Stockholm

Annette Rosengren: *Vinna eller försvinna – om flykt, asyl och hjälpare*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2009. 316 s., ill. ISBN 978-91-7331-226-4.

”Som om vi är en annan sorts människor”, sammanfattar en man sin upplevelse av att vara asylsökande. – I boken *Vinna eller försvinna* belyser Annette Rosengren på ett konkret sätt flyktingars och asylsökandes känsla av utanförskap, av att vara anonyma i det svenska samhället,